

(Atkelta iš 15 p.)

darbams aptarti reikalingas ir platesnis anuometinis kontekstas. Oskaras Bätechmanas straipsnyje „Interpretacijos instrukcija: meno istorijos hermeneutika“ rašo: „Žanrų, formos ir išraiškos vaizdavimo taisyklės yra istoriškai ir geografiškai ribotos [...], todėl aš turiu atkreipti dėmesį į tai, kad negalima interpretuoti izoliuoto kūrinio“.²⁰

Lietuvos pajūryje, Palangoje, XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje dirbo du plačiai pagarsėję kurorto fotografai: viena iš nedaugelio moterų fotografų Paulina Mongirdaitė, o po I pasaulinio karo – Ignas Stropus.

Pirmoji Palangos kurorto fotografė Paulina Mongirdaitė į miestelį, kur tėvai nusipirko du nuosavus namus, atsikėlė apie 1885 m. P. Mongirdaitė mokėjo keletą užsienio kalbų, buvo šiek tiek mokiusis piešimo, o svečiuodamasi pas seserį Varšuvoje išmoko fotografuoti, iš ten atsivežė ir fotoaparaturą. 1890 m. prie savo namų pasistatė dienos šviesos paviljoną ir ėmėsi fotografuoti. Grafi Tiškevičiai jai buvo užsakę nufotografuoti Palangos bei Kretingos parkus ir pagaminti fotografijų albumus. Tai, matyt, paskatino P. Mongirdaitę fotografuoti ir Palangos vaizdus, gamtą, pajūrį. 1890 m. P. Mongirdaitė parengė albumą *Kretynga*. Penkiose dešimtyse nuotraukų užfiksuoti Kretingos dvaro pastatai, parkas, Palangos ir Kretingos miestelių vaizdai, bažnyčios.²¹ 1910–1915 m. ji išleido atvirukų su Kretingos turgaus aikšte, Bajorų pasienio ir kitais vaizdais.²²

Bene žymiausias pajūrio fotografas Ignas Stropus 1909 m. fotografijos mokėsi Plungėje, pas M. Berkovičių, o 1910 m. Kretingoje – pas Antaną Survilą. Iš pradžių keletą metų I. Stropus fotografavo Kretingos apskrities miesteliuose, vėliau dirbo Kretingoje, Sodo gatvėje veikusioje fotoateljė „Birutė“. 1921 m. Palangą grąžinus Lietuvai (nuo 1919 m. lapkričio 27 d. iki 1921 m. kovo 31 d. priklausė Latvijai), I. Stropus apsigyveno mieste. Čia jis iš klebono Ambrazaičio išsinuomojo namo galą. Pirmajame aukšte įsirengė fotopaviljoną, o antrajame gyveno su šeima. 1930 m. atidarė ateljė Plungėje, šalia parko, buvusiam Daumanto name. Plungėje dirbo trejetą metų, o Palangoje tuo laiku jo darbą tęsė žmona. 1933 m. jis vėl grįžo į Palangą, kur dirbo iki 1945 m.

I. Stropus fotografavo ir du didelius gaisrus: 1931 m. kovo 31 d. Plungėje ir 1938 m. gegužės 10 d. Palangoje. Per gaisrą Palangoje I. Stropus, palikęs liepsnojančią ateljė, visą dieną fotografavo degantį miestą. Su fotoaparatu ir trikoju stovu tarp gaisrą gesinančių žmonių besisukiojantis fotografas turėjo kelti pasipiktinimą ir nuostabą.

Po 1933 m. Palangoje vis daugėjo fotografų – sezoninių uždarbiautojų, dirbusių vadinamuoju penkiaminučiu būdu, tačiau jie nesugebėjo konkuruoti I. Stropaus – žymiausio Lietuvos pajūrio fotografo.²³

Šiaurės vakarų Lietuvos pakraštyje, prie Ventos, Viekšniuose, dirbo Jonas Kinčinas. Jo fotografijos palikimą sudaro apie 5000 stiklinių negatyvų, datuotų 1925–1940 m. Iki mūsų dienų dalis jų neišliko, kitus apgadino netinkamas saugojimas ir laikas.

Fotografas dirbo ne tik studijoje, bet fotografavo ir miestelio šventes, įvairius įvykius, žmonių buitį, apylinkių vaizdus, visus Vytauto Didžiojo paminklo statybos etapus (1930), žemės ūkio parodą, bažnyčios gaisrą, tilto per Ventą statybą, griovių kasėjus, puodžius, statybas, gatvių grindinio klojimo darbus, turgus, susirinkimus, sporto varžybas, skautų šventes, poilsiautojų valtis Virvytės upėje, iškylos miške ir t. t.

Po Antrojo pasaulinio karo fotografavo retai, dažniausiai dokumentams. Ypač daug darbo turėjo įvedant sovietinius pasus. J. Kinčinas žmones dokumentams fotografuodavo susodinęs didelėmis grupėmis, o po to, jau spausdindamas nuotraukas, iškadruodavo po vieną. Taupydami deficitines foto medžiagas, panašiais metodais dirbo ir kiti ano meto fotografai (pvz., alytiškis V. Stanionis ir kt.).

Prieškario Tauragėje fotografavo daugelis vietos fotografų, veikė net keletas fotoateljė („Birutė“, „Rugiagėlė“). Nemažai to laikotarpio nuotraukų paliko ir fotografas Juozas Meškerys.

Juozas Meškerys fotografuoti pradėjo apie 1918 m. Kurį laiką gyveno Rygoje, iš kur dviračiu per trejetą parų nuvažiuodavo fotografuoti net į Kauną. Per atlaidus fotografuodavo Šiluvoje. Aparatams gabenti dviračio priekyje ir užpakalyje buvo prisitaisęs specialius krepšius.

Į Tauragės apylinkes J. Meškerys su gausia tėvų šeima atsikėlė apie 1922 m. Iš pradžių gyveno Požerūnų geležinkelio stotyje (6 km nuo Tauragės), apie 1928–1929 m., stočiai prarandant pirmąją reikšmę, persikėlė į Tauragę ir Skalbyklos gatvėje atidarė ateljė.

Fotografas nesitenkino vien darbu ateljė, bet fiksavo ir Tauragės vaizdus, apylinkes. Fotografuodavo bažnyčiose per atlaidus, kitose šventėse ir turgaus dienomis šalia liuteronų bažnyčios buvusioje turgaus aikštėje, kur daugiausia darydavo nuotraukas dokumentams. Čia, ant šalimais stovėjusio banko sienos, pasikabindavo ant specialių karnizų stumdomus juodą ir baltą fonus, o aparatą pasistatydavo ant trikojo stovo. Visas turgaus dieną padarytas nuotraukas jis atiduodavo klientams fotografuodamas kitą kartą. Buvo išleidęs atviruką su liuteronų bažnyčios vaizdu, kuris turėjo labai didelę paklausą ne tik Lietuvoje (ypač Tauragėje), bet ir JAV.

Po karo senasis fotografas sunkiai vertėsi, nes teko mokėti didelius mokesčius, kuriems ne visada pakakdavo uždirbtų ateljė pinigų. Vykdavo dirbti į Kaliningrado sritį, nes ten nebuvo gerų fotografų. Kurį laiką padirbėjęs, grįždavo į Tauragę ir čia savo laboratorijoje ryškindavo negatyvus bei spausdindavo nuotraukas.²⁵

XX a. antroje pusėje galima išskirti kelis ryškesnius fotografijos sąjūžio Žemaitijoje iniciatorius ir etapus. Pirmasis judintojas buvo Algimantas Bitvinskas – Kelmės rajono laikraščio fotokorespondentas, populiarinę fotografiją rajone, surengęs daug parodų, išleidęs joms krūvą katalogų ir bukletų. Jo veikla sietina su Lietuvos fotografijos meno draugijos kūrimo pradžia ir ypatingu fotografijos suaktyvėjimu provincijoje. „A. Bitvinsko nuotraukose žmonės ir peizažai – ne bevardžiai, o geri seni pažįstami, su kuriais matytasi, bendrauta diena iš dienos. Gal todėl autorius stengiasi tiksliai nurodyti kiekvieno žmogaus pavardę, kiekvienos vietovės pavadinimą“.²⁶ Jo ir klaipėdiškio Bernardo Aleknavičiaus iniciatyva buvo įkurtas „Žemaitijos“ fotoklubas, surengęs pirmą parodą, išleidęs katalogą (1971). Kadangi fotoklubo centras buvo Plungėje, tad 1970 m., remiant Dovainių, Ginteliškės ir Platelių kolūkiams, Platieliuose įvyko pirmoji respublikinė meninės fotografijos paroda kaimo tematika. Plungėje buvo išleistas kuklus katalogas (sudarytojas Jonas Ramoška). Po metų ši paroda buvo pavadinta „Žmogus ir žemė“, katalogas išleistas jau Vilniuje, o renginys tapo tikra švente Platieliuose, į kurį atvažiuodavo ir svečių iš Latvijos, Rusijos, Estijos, Baltarusijos. Parodos kataloge rašoma: „Tai ne vienintelė meninės fotografijos paroda, keliaujanti po respubliką, tačiau ji išsiskiria tuo, kad atspindi gyvenimą žmonių, kurie yra ir pirmieji žiūrovai, ir reikliausi, betarpiškiausi šios temos fotografijos meno vertintojai“.²⁷

Po kelerių metų ši paroda perkelta į Leonpolio tarybinį ūkį (Ukmergės r.). Režisierius R. Verba sukūrė dokumentinį filmą „Žmogus ir žemė“. Vėliau paroda sugrįžo į Plungę, bet tradicija nunyko ir jos gaila iki šiol.

1974 m. Plungėje įkurta Lietuvos fotografijos meno draugijos sekcija, o 1975 m. ir fotosalonas „Žemaitija“, kurio aktyviausi nariai buvo K. Slivskis, B. Gadeikis, R. Stankevičius, A. Kudriavcevas, E. Bunka ir kt.

Nepriklausomoje Lietuvoje iškilo Mažeikiai, kur rajono kultūros skyriaus vedėja Angelė Rupkutė kartu su fotožurnalistu Jonu Strazdausku ir kitais suorganizavo tarptautinę parodą ekologijos tema „Gyvos žemės mintys“. Ją energingai parėmė tarptautinės parodos „Gamta – visų namai“ iniciatorius Kaune Aleksandras Macijauskas bei Lietuvos fotomenininkų sąjunga.

2003 m. įvyko trečioji tarptautinė paroda ir penktasis tarptautinis seminaras, kurio dalyviai iš užsienio ne vien rodė savo fotografijas ir rengė parodas, bet ir fotografavo miestą ir rajoną. Kelias dienas Mažeikiuose karaliauja fotografija ir šečiai iš Lenkijos, Čekijos, Vokietijos, Latvijos, kitų šalių

1999 m. liepos pabaigoje dailėtyrininkas Viktoras Liutkus Renavo dvare (Mažeikių r.) surengė Žemaičių fotomenininkų kūrybos parodą, kurioje savo darbus eksponavo penkiolika Žemaitijoje gyvenančių ar iš ten kilusių fotomenininkų. V. Liutkus ta proga rašė: „Nežinau, ar kada nors po vienu stogu yra buvę susirinkę vien žemaičiai fotomenininkai. Trečioji pasaulio žemaičių dailės paroda tokią progą suteikė. Būdami greta, fotomenininkai padėjo mums geriau suprasti laiko žvilgsnio prasmę“.²⁸

2003 m. Plungėje surengtoje IV pasaulio žemaičių dailės parodoje vėl pristatyta ir fotografija – jau ne pirmą kartą žemaičių fotografai buvo susirinkę krūvon ir pratęsė prieš daugelį metų pradėtą gražią tradiciją.

Mažeikiai (J. Strazdauskas), Telšiai (M. Šilinskas) jau išleido fotoalbumus. Viliamės, kad sulauksime ir fotoleidinio su senomis ir šiuolaikinėmis fotografijomis apie visą Žemaitiją.

NUORODOS:

¹ Wyalazek utrwalenia obrazów w ciemnicy (Camera obscura) // Kurier Litewski, Nr. 13, 1839 II 14ž P. 103–104.

² Bolesław Podczaszyński. Kronika sztuki i przemysłu // Gazeta Warszawska, 1853, Nr. 2.

³ Vilnius 1323–1923. Kaunas-Vilnius, 1923.

⁴ W. Sauerländeris. Objekto įtikrinimas apskritai. Meno istorijos įvadas. Vilnius: Alma litera, 2002. P. 49.

⁵ Tygodnik Ilustrowany, 4/117, 1861. P. 240.

⁶ Dainius Junevičius. Kauno gubernijos fotografai XIX amžiuje // Menotyra, Nr. 1, 1997. P. 60–61.

⁷ Ten pat. P. 65.

⁸ Virgilijus Juodakis. Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940. Vilnius, 1996. P. 102.

⁹ Dainius Junevičius. Kauno gubernijos fotografai XIX amžiuje // Menotyra, Nr. 1, 1997. P. 66.

¹⁰ Ten pat. P. 66.

¹¹ Albinas Batavičius. Žemaitija. Tauragės kraštas senose fotografijose. – Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos informacinis kultūros centras, 2000. P. 44.

¹² Virgilijus Juodakis. Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940. Vilnius, 1996. P. 105–106.

¹³ Anicetas Uogelė. Žagarės fotografai // Šiaulių kraštas, 1997 05 22.

¹⁴ Virgilijus Juodakis. Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940. Vilnius, 1996. P. 111.

¹⁵ J. Perkovskis. Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999. P. 9.

¹⁶ Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas. Fotografijos slėpiniai. Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2002. P. 28.

¹⁷ 1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas. Šiauliai, 1933.

¹⁸ Ignas Končius. Mano eitis kelias. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002. P. 6.

¹⁹ Ten pat. P. 190.

²⁰ Oskaras Bätechmanas. Interpretacijos instrukcija: meno istorijos hermenutika. Meno istorijos įvadas. Vilnius: Alma litera, 2002. P. 205.

²¹ Jolanta Klietkutė-Peleckienė. Vos ne asmeninė grafų Tiškevičių fotografė // Vyzdys, 2002. P. 22.

²² Virgilijus Juodakis. Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940. Vilnius, 1996. P. 106.

²³ Stanislovas Žvirgždas. Mūsų miestelių fotografai. Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2003. P. 72–79.

²⁴ Ten pat. P. 129–137.

²⁵ Ten pat. P. 138–145.

²⁶ Skirmantas Valiulis. Įvadas // Algimantas Bitvinskas. Fotografijos parodos katalogas. Vilnius, 1972.

²⁷ Skirmantas Valiulis. Tekstas // Meninės fotografijos paroda „Žmogus ir žemė“. Katalogas, Vilnius, 1971.

²⁸ Viktoras Liutkus. Žemaičių fotografija

<http://samogitia.mch.mii.lt/kultura/fotozemait.lt.htm>

Publikacijoje panaudotos iliustracijos iš Stanislovo Žvirgždo fotoarchyvo



Kalvėje (viduryje Juozas Meškerys). Tauragė, 1918–1939 m.



Pienvežiai. Vieksniai, apie 1935 m. Jono Kinčino nuotr.



Stoties gatvė remonto metu. Vieksniai, apie 1940 m. Jono Kinčino nuotr.



Kūlimo talka. Apie 1932–1934 m. Jono Kinčino nuotr.

BROLIAI NARUTAVIČIAI

KONSTANTINAS PRUŠINSKAS

Lenkijos Respublikos prezidentas

GABRIELIUS NARUTAVIČIUS – mokslininkas, Lenkijos Respublikos Prezidentas. Gimė 1865 m. Brevikių dvare (dab. Alsėdžių sen., Plungės rajonas). Brevikių dvaras ilgą laiką priklausė senai Žemaičių bajorų Noručių giminei (jie savo pavardę pakeitė į *Narutowicz*). Ši giminė herbą gavo 1413 m. Horoldės aktų metu. Gabrieliaus tėvas – Jonas Narutavičius, Brevikių dvaro savininkas, teisėjas (išrinktas nuo Telšių pavieto), 1863 m. sukilimo dalyvis (už dalyvavimą sukilime nukentėjo). Brolis – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Stanislovas Narutavičius. Gabrieliaus tėvų dvarui priklausė apie 800 dešimtinių žemės.

Gabrielius iš pradžių mokėsi Mintaujoje. 1891 m. baigė S. Galen inžinerijos mokslus. Dirbo elektrotechnikos srityje – statė vandens jėgaines. 1907 m. buvo Ciūricho politechnikumo profesorius, 1913–1920 m. – Ciūricho politechnikumo dekanas. 1920 m. persikėlė gyventi į Lenkiją, kur buvo paskirtas viešųjų darbų ministru. 1922 m. atvyko į Vilnių, užsiėmė okupuoto Vilniaus reikalais. Jo įsakymu paleisti čia buvę areštuoti lietuviai.

1922 m. – Genujos konferencijos narys.

1922 m. – Lenkijos užsienio reikalų ministras.

1922 m. gruodžio 14 d. išrinktas Lenkijos prezidentu.

1922 m. gruodžio 16 d. žuvo Varšuvoje (nušautas per E. Niewiadomskio parodos atidarymą).

Alsėdžių Respublikos prezidentas

STANISLOVAS NARUTAVIČIUS – Gabrieliaus Narutavičiaus brolis. Jis – vienas iškiliausių XX a. pradžios žemaičių. Advokatas, visuomenės veikėjas, tautosakos rinkėjas, 1905 metų revoliucijos dalyvis, Vilniaus Didžiojo Seimo atstovas nuo Alsėdžių, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras. Oficialiai iki šiol rašyta, kad S. Narutavičius gimė 1862 m. rugsėjo 2 d. Brevikių dvare (dab. Alsėdžių sen., Plungės rajonas). Stanislovo Narutavi-



Pirmoji Lietuvos Valstybės Taryba (1918 m. vasario 16 d. pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą). Iš kairės į dešinę: J. Vileišis, dr. J. Šaulys, kun. J. Staugaitis, S. Narutavičius, dr. J. Basanavičius, A. Smetona, kan. K. Šaulys, S. Kairys, J. Smilgevičius. Stovi: K. Bizauskas, J. Vailokaitis, D. Malinauskas, kun. V. Mironas, M. Biržiška, kun. A. Petrusis, S. Banaitis, P. Klimas, A. Stulginskis, J. Šernas, P. Dovydaitis. Nuotrauka iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių

čiaus tėvas – Jonas Narutavičius, buvęs Brevikių dvaro seniūnas, tais metais, kai gimė Stanislovas, gyveno Telšiuose. Lietuvos valstybės istorijos archyve (F. 669, Ap. 1, b. 1360) nurodyta, kad Stanislovas Narutavičius gimė 1862 m. rugpjūčio mėnesio 21 d. Telšių mieste. Tyrinėtojai nustatinėja tikslią S. Narutavičiaus gimimo vietą. Nuo jaunystės domėjosi Lietuvos istorija. Jo mokytojas buvo vokietis, liaudies meno puoselėtojas Vekenšteinas. Šis Stanislovą paskatino pradėti rinkti gimtojo krašto tautosaką.

S. Narutavičius 1882 m. baigė Liepojos (Latvija) gimnaziją, po to įstojo į Petrapilio universitetą studijuoti teisę. Vėliau dėl šeimyninių aplinkybių išvyko gyventi į Kijevą, kur pratęsė teisės studijas. Mokydamasis Kijevo universitete priklausė slapta lenkų studentų organizacijai „Gmina“. Baigęs Kijevo universitetą, S. Narutavičius pradėjo dirbti Varšuvos teisme, pagarsėjo kaip gabus advokatas, geras oratorius. Daugelis jam žadėjo didelę advokato karjerą. Nuo 1890 m. kartu su L. Kšyviickiu leido laikraštį „Tygodnik Powszechny“.

Įdomus tolesnis S. Narutavičiaus likimas – netikėtai jis atsisakė perspektyvios advokato karjeros, grįžo į Lietuvą, tėvo dvarą, ir pradėjo ūkininkauti, kartu aktyviai dalyvaudamas krašto kultūriname ir visuomeniniame gyvenime. Gerokai apleistas ūkis greitai ėmė klestėti. Čia jis pirmasis apylinkėje ėmė auginti veislinius gyvulius, kurių nemažai įsigydavo ir aplinkiniai gyventojai. Vietiniai gyventojai S. Narutavičių itin gerbė. Stanislovas su



Alsėdžių atstovai Vilniaus Seime (1905 m.). Centre – Stanislovas Narutavičius. Vilnius, 1905 m. Brolių Čičų nuotrauka. Ilustracija iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių

kraštiečiais ir visur kitur, kur jį suprasdavo, kalbėdavo žemaitiškai.

1905 m., Rusijoje prasidėjus revoliucijai, Latvijos pasienyje pradėjus siautėti maištininkams, rusų policijai ir valdininkams pasitraukus, S. Narutavičius su kaimynu kunigu Jonu Eidimtu nutarė, kad reikia pradėti tvarkytis savo jėgomis – įsteigti vietinę valdžią. Taip buvo įsteigta vadinamoji Alsėdžių Respublika, kuri turėjo miliciją, teismą ir mokyklą. Alsėdžių Respublikai vadovavo pats S. Narutavičius. Rusų valdžia, norėdama sunaikinti alsėdiškių sukurtą Respubliką, prieš Stanislovą ir jo bendražygius atsuntė baudžiamąjį būrį, du armotus. Tuo metu pats S. Narutavičius buvo išvykęs į Kauną, pas gubernatorių P. Verioviną paaiškinti, kokie yra Alsėdžių Respublikos tikslai ir siekiai, tad su juo susidorota nebuvo.

1905 m. revoliucinių įvykių Rusijoje metu Lietuvoje pradėta vienyti visų čia veikusių nacionalinių judėjimų veiklą. Tų pačių metų gruodžio 4–6 dienomis Vilniuje įvyko visuotinis lietuvių seimas (Didysis Vilniaus Seimas), kuriam vadovavo Jonas Basanavičius. Žemaitijai ir Alsėdžių Respublikai jame atstovavo Stanislovas Narutavičius. Nuo to laiko jis aktyviai įsijungė į Lietuvos politinį gyvenimą.

Daugelį metų rūpinosi Žemaitijos krašto švietimo ir kultūros reikalais: 1907 m. kartu su žmona Telšiuose įsteigė mergaičių gimnaziją, o po dvejų metų – vyrų. Tiek vienoje, tiek ir kitoje buvo dėstoma lietuvių kalba, o tai, praėjus vos keliems metams po lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo, buvo itin aktualu.

1913 m. kaip Žemaitijos dvarininkų atstovas kandidavo į Rusijos IV dūmą. Nepasisekė. Po to atsидėjo lietuviybės puoselėjimui savo krašte.

I pasaulinio karo metais šeimos narius išsiuntė gyventi į Rusiją, o pats liko Lietuvoje ir vokiečių okupacijos metais rūpinosi valstiečių reikalais.

1915 m. įsteigė teismą, kuriame buvo vartojama tik lietuvių kalba.

Pasibaigus karui, gyveno Kaune. 1917 m. kartu su kitais organizacinio komiteto nariais organizavo Vilniaus konferenciją, dalyvavo jos darbe, kartu su J. Basanavičiumi, A. Smetona, P. Klimu, M. Biržiška ir kitais iškilais to meto lietuviams buvo išrinktas Tautos Tarybos nariu. Minėtoje konferencijoje buvo akcentuotas „lietuvių tautos nusistatymas atgaivinti savarankišką nepriklausomą Lietuvos valstybę, demokratiniiais principais sutvarkytą etnografinėse sienose“. S. Narutavičius buvo parengęs ir Vilniaus konferencijos išrinktai tarybai pateikęs pirmąjį Lietuvos nepriklausomybės akto projektą. 1918 m. vasario 16 d. paskelbtą Lietuvos Nepriklausomybės Aktą pasirašė ir S. Narutavičius. Netrukus po to jis grįžo į Žemaitiją, kur po tėvo mirties buvo paveldėjęs Brevikų dvarą. Lietuvos Nepriklausomybės metais jis gyveno šiame ūkyje. Tuo laiku Stanislovas aktyviai dalyvavo visuomenės gyvenime, Telšių apskrities tarybos veikloje.

Gyvenimą užbaigė savižudybe – 1932 m. gruodžio 31 d. būdamas Kaune nusišovė (dėl kokių priežasčių tai padarė, nežinoma). Palaidotas senuose šeimos kapuose Alsėdžiuose (Plungės rajonas). Anksčiau (iki 1995 m.) šią vietą ženklino šeimos antkapinė plokštė, kurioje buvo įrašas lenkų kalba Grob/ rodziny/ NARUTOWICZOW/. Ant Stanislovo Narutavičiaus kapo būta medinės lentelės su užrašu, tačiau jo turinys neišliko.

1995 m. Stasio Narutavičiaus palaidojimo vietoje Plungės rajono savivaldybės iniciatyva pastatytas antkapinis paminklas, ant kurio užrašas: „Advokatas, 1918 m. Signataras / STANISLOVAS NARUTAVIČIUS / 1862–1932 m.“. Kapavietė paženklinta Signataro ženkle. Signataro ženklą šiandien jau galime rasti ir buvusiam Brevikų dvare.

Literatūra:

1. Lietuvių enciklopedija. T. 20. Bostonas, 1964. P. 16
2. Interneto svetainė „Šilutės rajono savivaldybė“ <http://www.pamarys.silute.lm.lt>

(Atkelta iš 11 p.)

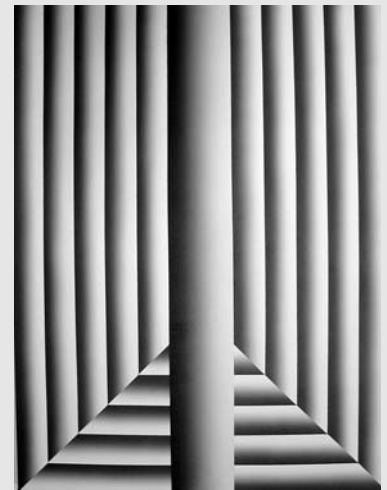
arčiau vienas kito, nuveikė daug bendrų darbų, palaikė ryšius vieni su kitais, nors ir laiškais. Antroji grupė tokios įpareigojančios bendrystės jau neturėjo. Jie noriau palaikė ryšius su savo mokytojais, nors grupinėse parodose mielai dalyvaudavo. Ir jei ne V. K. Jonyno įkurta Taikomosios dailės mokykla Freiburge, ta grupė būtų kur kas mažesnė, o gal jos ir nebūtų – tik vienas kitas dailininkas. Trečiajai grupei etninės bendrystės dvasia buvo svetimesnė – tokia gyvenimo svetur realybė.

Išėjimoje gyvenusių, gyvenančių žemaičių dailininkų indėlis į Lietuvos dailę neabejotinas.

Kuo žemaičių, atsidūrusių svetur, kūryba skiriasi nuo kitų Lietuvos etninių grupių išėjimų darbų – tema naujiems apmąstymams ir publikacijoms. Iš pirmo žvilgsnio į akis krinta tik labiau tvari etninė atmintis. Be to, žemaičių sukurtuose pasulėvaizdžiuose lengviau aptikti žemaičių kultūros visumos atšvaitų, erdvės ženklų. Na, o gamtos sudvasinimas būdingas visų lietuvių kūrėjų pasaulėjautai, ne tik žemaičių.

LITERATŪRA:

- Aidai, 1973, Nr. 3; 1974, Nr. 6; 1980, Nr. 3.
Akiračiai, 1976, Nr. 7.
Dirva, 1973 m. gegužės 2 d.
Draugas, 1973 m. gegužės 5 d.
Etnologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981 ir 1982 metais. V., 1983.
Etnologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais. V., 1990.
Išėjimo dailė. V., 2003.
Juzevičius L. A. Raštai. V., 1959.
Končius I. Žemaičio šnekos. V., 1966.
Liaudies kūryba. II. V., 1974.
Viesulas R. Telesforas Valius. Toronto, 1984.
Vilainis A. Žemaičių žemėje. Chicago, 1952.
Višinskis P. Raštai. V., 1964.
Žemaičiai. Žemaičių rašytojų prozos ir poezijos antologija. K., 1938.
Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579). V., 1998.



Kazys Varnelis. „Vasiotas“. Drobė, aliejus.
Nuotrauka Vlado Gaudiešiaus

Piliakalniai – seniausi architektūrinio paveldo objektai, iki šiol apipinti legendomis ir padavimais. Piliakalniai vis dar kelia daugybę klausimų istorikams, archeologams, kitiems mūsų senovės tyrinėtojams. Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas, Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius Stasys KASPARAVIČIUS pastaraisiais metais piliakalnių tyrinėjimams aukoja didelę savo laisvalaikio dalį. Žemaitijoje jis yra suradęs ir nemažai pasekėjų, taip pat ir aršių priešininkų. Jo noras geriau pažinti savo kraštą politinių batalijų metu kai kam tapo net argumentu bandant sumenkinti jau keliolika metų gyvuojančio žemaičių kultūrinio judėjimo esmę. Tačiau... Kad ir kokie politiniai skersvėjai žemaičius persekiotų, jų noras žinoti savo krašto istoriją nemažėja. S. KASPARAVIČIUS taip pat nesirengia atsisakyti savo pomėgio. „Žemaičių žemės“ 2003 m. pirmame žurnalo numeryje paskelbėme S. KASPARAVIČIAUS straipsnį „Bilionių piliakalnis – legendiniai Pilėnai“. Per metus publikacijos autorius sukauptė nemažai naujų duomenų ir šiandien mūsų skaitytojus jis vėl kviečia



Bilionių piliakalnis

... į ŽEMAIČIŲ Pilėnus

Pilėnai buvo Trapėnų žemėje, Žemaitijoje. Šį faktą nurodo hab. istorijos daktaras Alvydas Nikžentaitis (Nikžentaitis A. Trapėnų žemė. Žemaičių praeitis. V., 1990, I d., p. 93–99). Tai patvirtina ir profesorius E. Gudavičius (Gudavičius E. Pilėnų mįslė. Viduklė. K., 2002, p. 56–58). Apie galimą Pilėnų lokalizaciją Bilionių piliakalnyje užsimena Antanas Girčys (Girčys A. Garsijų Pilėnų beiškant. Viduklė. K., 2002, p. 60).

Medvėgalio piliakalnis yra tik už 4 km į šiaurės rytus nuo Bilionių (spėjamų Pilėnų) pilies kalvos. Yra pagrindo manyti, kad Pilėnų tragedijos pradžia 1329 m., kai kryžiuočiai nugalėjo Medvėgalio pilies gynėjus, o kunigaikštis Margiris pralaimėjo dvikovą su čekų karaliumi Jonu Liuksemburgiečiu.

Į Medvėgalį kryžiuočiai traukė užšalusia Jūros upe. Pasiekę Medininkų žemę, jie sunaikino Kvėdarnos pilį. Pakeliui aplenkė Pilėnų pilį, nes šalia esantis Medvėgalis tada buvo Medininkų žemės centras. J. Dusburgietis mini, kad 1314 m. Medininkai buvo valsčius (Genienė Z., Genys J. Dėl Varnių-Medininkų istorijos. Žemaičių praeitis. II d. V., 1993, p. 63–64). Anot H. Lovmianskio, Medininkų žemės centras buvo Medvėgalis (Žemaičių praeitis, II d., V., 1993, p. 63), o pilies valdovas galėjo būti kunigaikštis Margiris. Mūšis prie Medvėgalio buvo pralaimėtas. Po jo apkrikštyti tos pilies 6 tūkstančiai žmonių (Nezabitauskas A. Prūsijos ir Livonijos kronikos. ŽMA GEK 26.072, p. 22). Tarp jų galėjo būti apkrikštytas ir Margiris. Kryžiuočiai, pasiekę pergalę, nebuvo linkę pasigailėti žmonių, todėl masinio krikšto atvejis rodo, kad galėjo įvykti paliaubos. Kronikos mini 1329 m. prie Medvėgalio įvykusią Margirio dvikovą su Čekijos karaliumi Jonu Liuksemburgiečiu. Čia sakoma: „jei karalius Margiris pralaimės – pasitrauks į „Ikainius“ ir daugiau su krikščionimis nekariaus“ (Žemaičių praeitis I d. V., 1990, p. 97–98). Čia Margiris tituluojamas karaliumi. Suprantama, kad Čekijos karalius nestojo į dvikovą su kažkokiu smulkiu kunigaikštuku. Jis kovėsi su svarbiausia to krašto figūra – Medininkų žemių valdovu, įvardintu karaliumi. „Čekijos karalius Jonas nugalėjo (prosternitur) drąsiausią iš lietuvių...“ (Žemaičių praeitis I d. V., 1990, p. 98). Yra pagrindo manyti, kad po pralaimėtos dvikovos Margiris priėmė karaliaus Jono sąlygas krikštytis ir su krikščionimis daugiau nekariauti, todėl liko gyvas, o tūkstančiai žmonių buvo apkrikštyti, Medvėgalio pilis sugriauta. Apie tai, kad Margiris gynė Medvėgalį, mini ir V. Pašuta (Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas, V., 1971, Nr. 2, p. 32).

Tikėtina, kad 1329 m. likęs gyvas Margiris po pralaimėto mūšio iš savo valdų nepasitraukė. Po to jis galėjo apsistoti už 4 km nuo tos vietos stovėjusioje Pilėnų (dabar Bilionių piliakalnio) pilyje.

1336 m. žiemą, pasinaudoję sėkmingo žygio į Medvėgalį patirtimi, magistro Ditricho fon Altenbergo vadovaujami, kryžiuočiai patraukė į Žemaitiją. Tuo pačiu metų laiku, tą patį vasario mėnesį, tuo pačiu keliu, pas tą patį karalių Margirį...

1336 m. vasario 25 d. kryžiuočiai pradėjo Pilėnų šturmą. Jis „truko kelias dienas be pertraukos su visa galybe“ (Nezabitauskas A. Prūsijos ir Livonijos kronikos. ŽAM GEK 26.072, p. 231). Į pilį buvo subėgę daugiau kaip 4000 „netikėlių“ iš „keturių žemių“ (ten pat, p. 229). Gynybai vadovavo „karalius Margiris“. Čia Margiris taip pat tituluojamas karaliumi, kaip ir Medvėgalyje 1329 m. Viena iš paminėtų „žemių“ galėjo būti Trapėnų.

Įnirtingas kryžiuočių puolimas palaužė Pilėnų gynėjų jėgas. Reikia manyti, kad valdovas Margiris nebuvo užmiršęs Čekijos karaliui Jonui ir kryžiuočiams duoto pažado, kurio netesėjo, gali būti, kad ir sulaužyto krikšto įžado. Be to, po Medvėgalio vėl grėsė pralaimėjimas. Kunigaikščio garbės išsaugojimas ir iš kryžiuočių pusės gresianti rūstybė privertė Margirį priimti valdovo vertą sprendimą. Tai galėjo lemti ir Pilėnų tragediją. Liepsnose žuvo pilies gynėjai, o kartu su jais Pilėnų ir Medvėgalio valdovas, aplinkinių žemių karalius Margiris.

Ši įvykių ir aplinkybių seka leidžia manyti, kad Pilėnai buvo dabartiniame Bilionių piliakalnyje, prie Žemaičių plento, netoli Laukuvos.